

VÝROČNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI ČESKÉ KONFERENCE REKTORŮ ZA ROK 2004

Výroční zpráva, jejíž návrh předložil předseda České konference rektorů (ČKR) Prof. Ing. Ivan Wilhelm, CSc., byla Plénem ČKR na jeho 78. zasedání (Výroční shromáždění ČKR) projednána a po zapracování připomínek schválena (Plzeň, 24. února 2005).

Česká konference rektorů (ČKR) jakožto vysokoškolská reprezentace ČR složená ze statutárních představitelů vysokých škol hájí zájmy vysokých škol především v oblasti jejich hlavních činností – vzdělávacích a tvůrčích. Vystupuje jako představitel veřejných, státních i soukromých vysokých škol s ohledem na autonomii vysokých škol, především v roli koordinátora jejich činností, a to jak ve vztahu k vnějšku tohoto sektoru, tak i směrem dovnitř. Pozornost ČKR byla v roce 2004 koncentrována hlavně na problematiku reformy vysokých škol v ČR. V obsahové stránce a prezentaci reformy spatřovala a spatřuje ČKR i nadále svůj hlavní úkol. O konkrétní situaci v této otázce je pojednáno níže.

Mezinárodní aktivity

Zvláštní pozornost je věnována rozvoji mezinárodních vztahů, jak samotných vysokých škol, tak i ČKR jako jejich reprezentanta. Vysoké školy v České republice rozvíjejí svoje mezinárodní vztahy a aktivity většinou individuálně. Hlavní důraz je kladen na mobilitu studentů v rámci evropských programů (Socrates/Erasmus, Leonardo da Vinci, CEEPUS, Aktion, Jean Monnet, Visegrad Scholarship Programmes) a učitelů a zapojení jak do rámcových programů EU, tak i bilaterálních a multilaterálních vztahů mezi vysokými školami mimo tyto programy. Stále většího významu nabývá zapojení vysokého školství ČR do EHEA (European Higher Education Area) a ERA (European Research Area) s důrazem na plnění závěrů vyplývajících z Boloňského procesu (Joint Degrees, European Credit Transfer System, Diploma Supplement atd.).

ČKR zastupuje zájmy vysokých škol ČR jako celku, a to jak v Evropě, tak mimo ni. ČKR je řádným kolektivním členem Evropské univerzitní asociace (EUA). Společně s individuálními členy z ČR (v současné době osmnáct veřejných vysokých škol) se aktivně zúčastňuje práce asociace. V průběhu roku 2004 to byla zejména účast na následujících konferencích EUA: "Universities & Society: Engaging Stakeholders", 2.-3. dubna 2004, Marseille, Francie, "Charting the course between public service and commercialisation: Prices, Values and Quality", 3.-5. června 2004, Turin, Itálie, a "Research Training as a Key to a Europe of Knowledge", 28.-30. října 2004, Maastricht, Holandsko. V současné době se vysoké školy ČR podílejí na přípravě materiálů pro setkání ministrů školství v norském Bergenu v květnu 2005. ČKR se zúčastňuje pravidelně i práce Výboru pro vysoké školy a vědu Rady Evropy, který se zabývá postavením a činností vysokých škol v zemích, které Rada Evropy sdružuje. V říjnu 2004 bylo zasedání tohoto výboru ve Štrasburku věnováno zejména dalšímu vývoji boloňského procesu.

Významnou akcí pořádanou ČKR bylo setkání předsednictev České konference rektorů a Německé konference rektorů (Praha, 4.-5. listopadu 2004), na kterém bylo přijato Společné prohlášení Německé konference rektorů a České konference rektorů, které se týká zejména budoucnosti doktorských studijních programů v Evropě, další spolupráce Konferencí rektorů, Boloňského procesu, zvyšování kvality a společných studijních programů. Obdobná schůzka s širší účastí okolních států (Rakousko, Chorvatsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko a Česká republika) proběhne počátkem března roku 2005 (Praha, 3.-4. března 2005).

ČKR se snaží zapojovat se i do spolupráce mimo Evropu. Příkladem může být účast na jednáních Mezinárodní asociace univerzit (IUA) v Brazílii v srpnu 2004 nebo na jednání rektorů zemí EU a ASEAN v Kuala Lumpur v září 2004. Výše uvedených akcí se zúčastňují jak oficiální zástupci ČKR, tak rektori ČKR, jejichž vysoké školy jsou individuálními členy příslušných asociací.

Vzdělávací činnost

Vzdělávací činnost patří k hlavním posláním vysokých škol, proto je právě této oblasti věnována trvalá pozornost na všech pravidelných jednáních pléna České konference rektorů i v řadě dalších tuzemských i mezinárodních aktivit. Nejpodstatnější okruhy problémů, které byly v roce 2004 nejvíce diskutovány, tvoří (1) rozvíjející se podoba strukturovaného studia jako důsledek Boloňské deklarace a vyhodnocování zkušeností s tímto procesem, (2) návrh koncepce reformy vysokých škol ČR ve vzdělávací oblasti, (3) financování studijních programů, (4) hodnocení kvality vysokých škol a některé další.

(ad 1) Strukturované studijní programy se staly na většině vysokých škol ČR skutečností, která nesporně posouvá Českou republiku k mezinárodním standardům. Dokazuje to mj. i dílčí srovnání českých a zahraničních zkušeností, jak ho bylo možno sledovat při evaluačním šetření EUA, jehož cílem bylo zmapovat reálný stav aplikace Boloňské deklarace pro zasedání ministrů v Bergenu v roce 2005 (jako jediný zástupce ČR mezi šedesáti evropskými univerzitami bylo vybráno Vysoké učení technické v Brně). Proces akceptace Boloňské deklarace není v ČR podle tohoto šetření rozhodně jen povrchní formální změnou – jde o povolnou, postupnou, nicméně důslednou proměnu systému, která je dynamická a i v přísném evropském porovnání se jeví jako dosti pokročilá. Na základě vyhodnocení současného stavu rozvoje strukturovaných studijních programů lze říci, že rok 2010, vytyčený Boloňskou deklarací jako časový horizont strukturalizace, je pro ČR velmi reálným termínem.

Díky tomu, že na řadě vysokých škol se již plně realizují oba cykly strukturovaného studia (bakalářské a navazující magisterské studium), je možno alespoň v základních obrysech hodnotit funkčnost tohoto modelu studia. Vedle nesporných kladů se ovšem objevují i některé problémy. Patří k nim – nikoli obecně, ale přece jen ve značné míře – ještě stále nedostatečná akceptace bakalářské formy studia ve vědomí společnosti. Z toho vyplývá mj. určitá nedůvěra či opatrnost potenciálních zaměstnavatelů a s tím související potíže absolventů bakalářského studia při hledání zaměstnání, maximální snaha bakalářů pokračovat v navazujících magisterských studijních programech atp. Často se také ukazuje, že některé vysoké školy přistoupily ke strukturování studijních programů spíše formálně a mechanicky, což se projevuje především v nefunkčnosti bakalářského stupně, ve špatných definicích profilů absolventů, v nejasném zacílení bakalářských programů atp. Ukazuje se, že podobné problémy nejsou českým specifíkem, ale obecnějším evropským jevem – viz např. postoje některých německých vysokých škol, jak se o tom hovořilo mj. na společném setkání předsednictev Německé konference rektorů a České konference rektorů na počátku listopadu 2004 v Praze.

Česká konference rektorů proto doporučuje věnovat momentální fázi rozvoje¹ strukturovaných studijních programů maximální pozornost, bedlivě sledovat a vyhodnocovat zkušenosti s plně rozvinutým strukturovaným studiem (kvalita programů, úroveň a uplatnění absolventů atp.) a na základě toho provést korekce při reakreditaci těchto studijních programů. Je to zároveň jeden z námětů pro společnou diskusi a aktivitu České konference rektorů a Akreditační komise, jejíhož jednání se na základě společné dohody pravidelně účastní předseda či místopředseda ČKR.

¹ Nejde již o počáteční, „startovací“ fázi, ale o fázi návaznou, která má jiné atributy.

(ad 2) Důležitým tématem roku 2004 byl nepochybně návrh koncepce reformy veřejných vysokých škol, vypracovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. ČKR – podobně jako Rada vysokých škol – vypracovala k tomuto návrhu komentář obsahující řadu kritických připomínek, týkajících se některých detailů i některých podstatných rysů této koncepce, a ve svém stanovisku mj. doporučila, aby celý materiál byl doplněn a korigován. Návrh koncepce reformy byl nakonec schválen vládou ČR v původní podobě. ČKR proto doporučuje, aby návrhu koncepce byla věnována v roce 2005 maximální pozornost a aby tento návrh mohl být po diskusi upraven. Zároveň je nezbytné, aby se koncepce reformy vysokých škol stala předmětem širokého politického konsensu. Zatímni zkušenost ukazuje, že diskuse o tomto tématu „napříč politickým spektrem“ je blokována vztahem k některým nikoli nejpodstatnějším otázkám (např. vztah k poplatkům za studium), v důsledku čehož se nehledá shoda ani v mnohem podstatnějších a pro život vysokých škol a jejich reformu rozhodujících tématech (věda a výzkum atp.). Koncepce reformy vysokých škol je ze své povahy materiál přinejmenším střednědobý (spíše však dlouhodobý) a týká se rozvoje nepolitických institucí, jimiž vysoké školy nesporně jsou. Proto by měla být otázka politické shody o klíčových tématech přirozenou potřebou všech politických subjektů.

Hlavním motivem reformy vysokých škol ve vzdělávacích činnostech v jejím počátečním období je postupný přechod ke zvyšování kvality studijních programů. Zavedení počtu absolventů jako dalšího kritéria pro financování vysokých škol má implikovat také motivaci ke strukturovanému studiu s tím, že jde pouze o sekundární působení na růst počtu studentů v bakalářských programech. Podle střednědobého výhledu by se měly postupně zavést i další kvalitativní parametry, s růstem celkového objemu finančních prostředků, které budou takto rozdělovány.

(ad 3) ČKR s uspokojením akceptovala nárůst finančních prostředků na vzdělávací činnost pro rozpočet roku 2004, jak se to projevilo např. v navýšení normativu na studenta o 9,38 %. Je to v souladu s doporučením projektu ČKR *Rozvoj veřejných vysokých škol – finanční podmínky a předpoklady* a ČKR to chápe jako snahu o postupné vyrovnání značného vnitřního zadlužení vysokých škol ČR, které se vytvořilo v minulosti. Stejný postup doporučila ČKR i pro tvorbu rozpočtu 2005 jako přirozené pokračování tohoto započatého procesu reformy financování vysokých škol. V konečném stadiu byl však připraven návrh rozpočtu, který plně neakceptoval požadavky ČKR na navyšování meziročního základního normativu alespoň o 10 %. Výsledkem jednání byla konstrukce rozpočtu, která navyšuje základní normativ ve srovnatelné metodice o 6,59 %. Pozitivním výsledkem těchto jednání byl jednak nárůst financovaného počtu studentů (představujícího navýšení o 773 810 tis. Kč), jednak snaha o zavádění kvalitativních parametrů do rozpočtu veřejných vysokých škol. Důležitým výsledkem je rovněž citelné navýšení prostředků na kapitálové výdaje. ČKR vedle přesvědčení o nezbytnosti postupného navýšení normativu do roviny, která vytvoří základní předpoklad konkurenceschopnosti vysokých škol ČR v evropském vzdělávacím prostoru, podporuje rovněž postupné zohledňování kvalitativních kritérií, která by měla přispět k diferenciaci vysokých škol a promítnout kritérium kvality do výše přidělených finančních prostředků. O těchto kritériích je však nutno diskutovat, nelze je volit ad hoc a bez pečlivého rozvážení.

(ad 4) Průběžným úkolem všech vysokých škol je otázka sledování a hodnocení kvality vysokých škol. Prokázalo se, že odpovědný přístup k hodnocení kvality má pozitivní vliv na celou hodnocenou instituci, neboť ve svých výstupech – je-li hodnocení prováděno neformálně, kvalifikovaně a důsledně – poskytuje značnou sumu informací všem zúčastněným. Forma sebereflexe a reflexe jako základní prostředky hodnocení vzdělávacího procesu jsou zdrojem kritického poznání a tím i nové inspirace. Hodnocení kvality patří k nezbytným nástrojům řízení vysokých škol a bylo by zřejmě možno využít je mj. k řešení problémů spojených s hodnocením úrovně vědy a výzkumu na vysokých školách (odlišení kvality od ne-kvality, vytvoření hodnotové hierarchie aj.). ČKR si je vědoma, že momentálně

chybí instituce, která by byla schopna kvalifikovaného a nezávislého hodnocení kvality činnosti vysokých škol. V souvislosti s tím ČKR proto vítá, že Akreditační komise je zapojena do aktivit spojených se snahou o vznik evropské agentury zabývající se právě hodnocením kvality vysokých škol v mezinárodním kontextu. Do budoucna by to mohla být jedna z možností, jak rozšířit šance kvalifikovaného hodnocení kvality na vysokých školách ČR.

Tvůrčí činnost

Česká konference rektorů se stejně jako v přecházejících obdobích i v roce 2004 zabývala problematikou financování a řízení rozvoje tvůrčích činností na vysokých školách. Tato problematika vystupuje do popředí především v současnosti, kdy došlo ke konsensu akademické a politické reprezentace zemí EU v úsilí o vybudování ERA a EHEA, jejichž komplementarita je zřejmá především v koncepci evropského modelu doktorských studijních programů. Zásadním programovým požadavkem je nejen posilování výzkumu v rámci ERA, ale rovněž požadavek excelentnosti univerzitních pracovišť, tvořících hlavní síť tohoto prostoru. K tomu, aby vysoké školy ČR mohly aktivně působit v tomto prostoru, je naprosto nezbytné vytvářet podmínky pro oba uvedené cíle. Stane-li se výzkum a vzdělávání hlavním nástrojem ekonomického růstu EU, pak je rozhodování ČR v tomto ohledu relativně snadnou záležitostí. Vzhledem k tomu, že rok 2004 byl zaměřen na hodnocení podávaných návrhů na výzkumné záměry, zahajované od 1. 1. 2005, a návrhů na nová výzkumná centra, stal se také skvělou příležitostí k definování jasné strategie v dalším rozvoji tvůrčích činností na vysokých školách, kterou nelze promarnit. Z těchto důvodů ČKR jednoznačně kladla důraz na vypracování střednědobého výhledu této strategie, se zahájením v roce 2004. V řadě prohlášení vyjádřila ČKR jasné stanovisko, že přísné, individuální hodnocení návrhů výzkumných záměrů i výzkumných center je hlavním reformním krokem pro vysoké školy, na jehož průběhu a výsledku bude záviset další průběh reformy. ČKR proto zdůrazňovala nutnost patřičné pozornosti při přípravě celé procedury a opakovaně upozorňovala na fakt, že celý proces není dostatečně připraven tak, aby zaručoval nezávislé objektivní hodnocení předložených návrhů v situaci, kdy se výrazně změnila pravidla pro přidělování finančních prostředků na výzkum. V roce 2004 navíc došlo k situaci, kdy při podávání návrhů projektů docházelo v některých případech k nežádoucí kumulaci návrhů na výzkumné záměry a současně na výzkumná centra. Kromě toho možnost podávat návrhy na Centra základního výzkumu (program LC) byla otevřena později a v současné době jsou teprve zveřejňovány výsledky hodnocení. ČKR se shodla na potřebě průhledných a argumentačně podložených mechanismů hodnocení výzkumných záměrů a výzkumných center (viz Usnesení 75. zasedání Pléna ČKR).

ČKR upozorňovala, že finanční prostředky, které se vláda chystala v rozpočtu na rok 2005 vyčlenit na výzkum, jsou s ohledem na potřeby reformy nedostatečné, a to jak v oblasti financování výzkumných záměrů, přestože objem těchto prostředků byl v konečné fázi navýšen, tak zejména výzkumných center. Kromě toho ČKR na svém 77. zasedání přijala závěr, že financování výzkumných záměrů zásadním způsobem ovlivní strategické rozhodování veřejných vysokých škol, a proto požaduje urychlit rozhodovací procesy na MŠMT, spojené s financováním výzkumných záměrů. Zatím není zřejmé, do jaké míry MŠMT tuto výzvu jakkoli zohlednilo, avšak vyhlášení výsledků hodnocení návrhů výzkumných záměrů dne 13. 12. 2004 nikterak nesvědčí o takové snaze. Také skutečnost, že řada týmů, které patří k nosným výzkumným pracovištím špičkové úrovně nejen v rámci celé ČR, ale jsou plně konkurenceschopné i v Evropě, nebyla vybrána k financování v dalším období, znamená výrazný prvek nepochopení deklarovaných cílů s realitou těchto rozhodnutí. Součástí nepochopení potřeb výzkumu je také stanovení prostředků na specifický výzkum. Zatímco prostředky na vzdělávací činnost se v posledních letech zvyšovaly, částka vyčleněná

na specifický výzkum zůstává již několik let stejná. Propojení kvalitní vysokoškolské výuky a špičkového výzkumu na vysokých školách, zejména ve spojitosti s doktorských studií, považuje ČKR za základní podmínku pro to, aby absolventi nacházeli odpovídající uplatnění nejen v ČR ale i v rámci EU. Vláda ČR ve svém Programovém prohlášení deklaruje snahu o podporu výzkumu a vývoje, ovšem této snaze podle názoru ČKR neodpovídá uvažovaný střednědobý výhled financování.

Hlavním úkolem reformy vysokých škol je zintenzivnění a zkvalitnění výzkumu na vysokých školách a aplikování jeho výsledků co nejlíže praxi. Vytváření excelentních center výzkumu a vývoje na vysokých školách ČR v rámci EU je ve střednědobém výhledu hlavní strategií dalšího rozvoje vysokých škol. Vysoké školy proto očekávaly podstatné posílení prostředků na výzkum a vývoj proti roku 2004 (viz Usnesení 76. zasedání Pléna ČKR). K tomuto posílení bohužel nedošlo v dostatečném rozsahu. Vysoké školy předložily řadu projektů na výzkumné záměry, u kterých se následně ukázalo, že jsou sice hodnoceny jako dobré, ale nemohou být zahájeny vzhledem k nedostatku financí. To působí řadu problémů, protože může docházet k tomu, že některé úspěšné výzkumné týmy se nebudou moci dále rozvíjet a některé dokonce nebudou mít možnost ve své práci pokračovat. V žádném případě však nelze současný výsledek financování nových výzkumných záměrů pokládat za uzavřenou záležitost. Je zcela nezbytné vytvářet podmínky pro to, aby se současná situace ve výzkumu na řadě vysokých škol mohla urychleně zlepšit, především s ohledem na vývoj v ostatních zemích EU.

V průběhu roku 2004 byla jmenována Rada pro výzkum a vývoj v novém složení. Přestože se jejími členy stali ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, předseda ČKR a předseda RVŠ, považuje ČKR současné zastoupení vysokých škol v tomto orgánu za nedostatečné a neodpovídající významu vysokých škol v této oblasti (viz Usnesení 77. zasedání Pléna ČKR).

Problematika vzdělávání na vysokých školách a výzkum a vývoj jsou zcela zákonitě natolik propojené, že by bylo vhodné do budoucna uvažovat o společném zastřešení jedním výkonným orgánem státní správy.

V průběhu roku 2004 se ČKR zabývala řadou dalších otázek, které jsou sice pro život vysokých škol velmi důležité, avšak nemají v současnosti rozhodující význam (převod dotací na ubytování na studentská stipendia, připomínkování řady nových legislativních norem, delegování zástupců ČKR do různých grémií apod.). Přesto zůstává řada důležitých otázek akademického života, kterým se ČKR musí v nejkližší budoucnosti věnovat, a to patrně s mnohem větší intenzitou a důrazem než doposud. Nezbyvá než věřit, že velmi brzy dojde k intenzivnější komunikaci ČKR s reprezentací státu, zejména s MŠMT, především ve finalizaci realizovaných kroků. K důležitým otázkám patří zajisté i koordinace snah o dokončení reformy vysokých škol s RVŠ. Trvalými úkoly jsou zejména snahy o kontinuální navyšování základního normativu a zavádění kvalitativního financování vysokých škol a dále vytváření zdrojů pro kontinuální financování výzkumu a vývoje spojené s financováním nově vznikajících výzkumných týmů. Samostatnou problematikou se stávají otázky spojené se sektorem soukromých vysokých škol (sociální postavení jejich studentů, rozsah a kvalita tvůrčích činností, interdisciplinarita studijních programů apod.). Pokud jde o účinnost působení ČKR jako vysokoškolské reprezentace, jistě by kvalitě jejich výstupů prospělo zřízení stálých pracovních skupin, jak to předpokládá Statut ČKR.